La crítica a la televisió: missió impossible?

Els àudio-visuals plantegen dificultats suplementàries per al comentari de pel·lícules

— Jaume Figueras —

Tan bon punt se'm demana un comentari sobre el paper de la crítica cinematogràfica a la televisió, no puc evitar que em vingui a la memòria el nom d'Alfonso Sánchez. El programa es deia "Revista de cine" i va ocupar, durant anys, una mitjana de 90 minuts setmanals a la segona cadena de Televisió Espanyola, quan encara la coneixíem per "la UHF".

Alfonso Sánchez era un bome baixet, calb. Va escriure durant molt de temps al diari *Informaciones* de Madrid. En les seves anades a festivals internacionals de cinema, els seus atacs de tos en plena projecció el van fer tan popular com temut, ja que en qualsevol moment podia interrompre el silenci religiós amb què se seguia, per exemple, una pel·lícula d'Eric Rohmer... Però Alfonso Sánchez no va ser definitivament popular fins que va aparèixer a la televisió (superflu dir que l'espanyola, perquè no n'hi havia d'altra). Sánchez feia la crítica sense xarxa, és a dir, sense el *teleprompter* que sovint és la salvació dels qui discursegen a la petita pantalla. Els seus petits quequeigs, les dificultats per pronunciar correctament noms estrangers (*À bout de soufflé*, així, amb accent a la "e", o la debilitat per afegir consonants al nom de Hitchcock eren els més celebrats) no impedien, ans al contrari, que fos allò que se'n diu un gran comunicador. Els imitadors de personatges van trobar un filó, en ell. Si li haguessin pagat drets, a Alfonso Sánchez, s'hauria retirat milionari. Però l'home baixet, calb, que comunicava tan bé malgrat –o gràcies– a les seves heterodòxies, va morir tan discretament com havia viscut.

Abans i després d'Alfonso Sánchez

El panorama d'informació cinematogràfica a la televisió en l'àmbit espanyol és tan limitat, que l'espai dedicat a Alfonso Sánchez queda perfectament justificat. Però mentre Televisió Espanyola era, segons l'acudit, la millor televisió d'Espanya, i òbviament l'única, sempre va existir l'afany de proporcionar a l'espectador una informació cinematogràfica puntual. De fet, durant molt de temps van coincidir i es van complementar a Televisió Espanyola dos espais, "De película", a la primera cadena, i "Fila 7", a la segona.
El primer espai va tenir més de 10 anys de vida, i no es va proposar mai incloure un apartat de crítica cinematogràfica, com la *Revista de cine* a la qual havia substituït. "De película" es dedicava fonamentalment a il·lustrar sobre les novetats en la cartellera espanyola, muntant imatges i declaracions dels responsables de la pel·lícula, tant si aquestes procedien dels blocs promocionals dels distribuïdors com si eren de fabricació pròpia: és a dir, entrevistes aconseguides en els festivals de cinema o en visites promocionals. Pepe Ruiz, el director de l'espai en més de dos terços de la seva existència, demostrava, sempre que podia, la seva frondosa documentació, però no es permetia gairebé mai un comentari crític, encara que mostrés debilitat per determinats gèneres o figures.
"Fila 7", dirigit per qui avui és el director del Festival de Sant Sebastià, Manuel Pérez Estremera, era un espai molt ambiciós que durant la seva primera etapa barrejava reportatges de cinema amb els de teatre, i que solia fugir dels aspectes més comercials i

— Els mitjans que utilitzen les ones exigeixen un llenguatge que arribi amb facilitat a l'oient —

superficials, per centrar-se en reportatges o entrevistes dedicades a aspectes de més qualitat o d'experimentació. L'equip que formava part de "Fila 7" eren periodistes que sempre trobaven el punt just entre el comentari i la imatge –l'àudio i el vídeo, que es diria avui–. En aquest sentit, un espai dedicat a *La vaquilla* de Berlanga on va aparèixer un *chyron* –una retolació en pantalla– interminable que "es carregava" la pel·lícula de manera implacable ha quedat com un exemple de desfasament estrictament "àudio-visual".

Televisió de Catalunya

Desapareguts aquests dos espais de la televisió estatal, què és el que podem considerar ara per ara? Televisió de Catalunya em va proposar a mi mateix el 1984 la posada en marxa d'un *magazine* setmanal dedicat al cinema que precedís, en un principi, la programació cinematogràfica dels dilluns. En conseqüència, "Cinema 3" aglutinava un informatiu d'aproximadament 30 minuts amb la pel·lícula, que durant els primers mesos de vida de TV3 era l'única que es projectava. Des d'aleshores l'espai, que malgrat la definició diferenciadora d'"Informatiu Cinema", la majoria continuava anomenant "Cinema 3", s'ha mantingut a les graelles de programació. Des d'un principi es va decidir que no inclogués un espai explícit de crítica, però ha estat inevitablement transmetre una determinada elecció pesonal, a l'hora de tractar temes i continguts. Naturalment, no seré jo qui analitzi aquest espai, entre d'altres coses perquè qualsevol pespectiva és impossible si no es té el suficient angle distanciador.
A continuació de l'"Informatiu Cinema" de TV3, i mentre "De película" continuava fabricant-se a TVE 1, des de Sant Cugat, TVE 2 arrancava un espai dirigit i conduït per Josep Bras, "Va de cine", d'estructura semblant a les fórmules habituals, però sensiblement més desinhibit a l'hora de comentar, per exemple, les estrenes del

La crítica de cinema a la ràdio, amb unes quantes dificultats afegides

— Pepe Nieves Lavid —

Em demanen que expliqui la meva experiència com a crític de cinema en el mitjà radiofònic. Per començar, m'agradaria tenir clar que m'estimaria més no definir-me com a crític. En aquest sentit, la clarividència de l'enyorat José Luis Guarner, que es definia a si mateix com a cronista, em sembla exemplar.
A la ràdio, la crítica cinematogràfica adquireix una dimensió més àmplia. Els crítics radiofònics solen ser generalment informadors que utilitzen la seva opinió personal en petites dosis i intenten despertar en l'oïdor un interès creixent per l'anomenat setè art.
La ràdio és un mitjà que exigeix un llenguatge senzill, directe, clar, que arribi amb facilitat a l'oient. Cal evitar la utilització d'un llenguatge excessivament barroc, carregat de floritures lingüístiques, i alhora s'ha de fugir de les frases molt llargues. L'oïdor tendeix a escoltar la ràdio al mateix temps que fa altres activitats, i això pot provocar que es perdi expressions o frases que facin canviar el sentit del missatge radiat.
Al principi dels vuitanta va començar l'aventura d'unir dues de les passions que havien marcat la meva vida: la ràdio i el cinema. La primera estava concentrada en les emissores tradicionals d'OM, mentre començaven a sorgir i a expandir-se les FM, que ara poblen àmpliament el dial radiofònic. En el segon cas, el cinema entrava en una alarmant crisi d'idees, d'espectadors i de sales. El fenomen de les multisales era incipient. Amb aquestes premisses, i la quasi nul·la existència de programes radiofònics dedicats al món del cinema (exceptuant el veterà "Día D domingo", que en els últims anys conduïa Miguel Fernando Ruiz de Villalobos, i que lamentablement Radio Nacional va fer desaparèixer fa pocs mesos), va néixer "La claqueta". Després d'empaitar —en el bon sentit de la paraula— Pedro Bernal, aleshores cap de Programes de Cadena Catalana, em van oferir la possibilitat de realitzar un programa cinematogràfic dins d'una programació continuada de cap de setmana, dedicada a l'oci.
L'experiència de la primera emissió va ser traumàtica. Amb un temari i guions suficients per omplir la mitja hora prevista de durada, vaig acabar fent-ne servir una desena

cinema català. La primera cadena de Televisió Espanyola va crear més tard "Días de cine", que l'estiu del 94 s'ha pres unes vacances que volen conduir a un replantejament del programa, i Canal Plus té en antena "Primer plano".

Visions contrastades

"Días de cine" sí que va incloure des d'un principi un espai de crítica. El malaguanyat José Luis Guarner, des de Barcelona, i Daniel Monzón, des de Madrid, comentaven la mateixa pel·lícula, intentant donar-ne dues visions contrastades. Més endavant, cadascú en comentava una de diferent, i finalment, després de la mort de Guarner, aquest miniespai ha desaparegut.
"Primer plano", que és segurament l'espai més dinàmic de tots els que s'han dedicat a la informació cinematogràfica, manté una actitud més distanciada, i dins la seva estructura, en què és excepcional que un pla duri més de cinc segons, seria impensable no solament l'aparició en pantalla d'un *bust parlant* comentant un film durant un minut, sinó també qualsevol tendència que trenqués aquest to telegràfic que dóna ritme i personalitat a l'emissió.
De tots els espais de crítica cinematogràfica a través de la televisió, segurament és el de Siskel & Ebert el que, des de Chicago, il·lumina els televidents nord-americans sobre les qualitats de les pel·lícules. El seu costum de posar els "polzes" cap amunt o cap avall, en senyal d'aprovació o de reprovació, com si fossin la reencarnació de Neró en el circ romà, ha fet que l'expressió *two thumbs up* (és a dir, els dos polzes cap amunt) sigui una frase recurrent en la publicitat dels films que aquests dos col·legues americans han engegat.

VISTO Y NO VISTO

Por Julián Marías
(De la Real Academia Española)

Variaciones sobre la encia

ESTOY muy lejos de creer que esta época sea particularmente violenta; si se la compara con la mayoría de las históricamente bien conocidas, su saldo de violencia resulta más bien modesto —no digamos si se piensa en tiempos más remotos—. Lo que caracteriza a estos últimos años es lo mucho que se habla de la violencia, la «buena Prensa» que tiene, incluso cuando se escribe contra ella, porque es una manera de darle realce y vigencia social. Y, por supuesto, después de la atroz violencia que dominó el espacio de una generación (1931-46), la siguiente (1946-61) representó un descanso, una página de las más blancas de la historia —siempre tan enrojecida, tan ennegrecida—; es la comparación con ese tiempo [illegible] no la que nos muestra [illegible]nte violentos los años que es[illegible] pasando.
[illegible] literatura [illegible] cine, no menos que la socio[illegible] y la política [illegible] ocupan [illegible]mente del tema de la violencia [illegible] muy diferentes perspectivas. [illegible]ina de ellas es la referente a [illegible] lenidad de la justicia, a las [illegible]esivas garantías que en algunos [illegible]ses —no en todos, por supuesto— gozan los presuntos delincuentes, a la frecuente impunidad que de ello resulta. En [illegible] poderoso revólver —casi protagonista de la película— y dispara certera y rápidamente contra los cuatro ocupantes.

Episodios análogos se suceden día tras día. Criminales notorios, impunes por falta de pruebas, juzgados muchas veces y nunca condenados, van cayendo bajo las balas ¿de quién? De otras bandas, parece. Harry empieza a sospechar que no sea así. Hay unos jóvenes policías que se entrenan en el tiro co[illegible] de[illegible]cación; usan sus ar[illegible]blemente. Harry va[illegible]do conexiones, in[illegible] casos, a pesar d[illegible] del suave capitán [illegible] el departamento. Al fin descubrir la existen[illegible] equipo de policías, ll[illegible] por la justicia, un «escuadrón de la[illegible]puesto a «limpia[illegible] asesinos... y de[illegible] a su operación[illegible] ejemplo, Har[illegible]

Este es e[illegible] decir que [illegible] película [illegible]ta, trat[illegible] Clint[illegible] sie[illegible]

© GAMALATOPEYA

Aquí la figura de Siskel & Ebert i la seva funció no existeixen, però, ara que hi penso, potser és el moment d'imitar-los...●

part, ja que el temps real de programa no va arribar als deu minuts, un cop descomptats els blocs de notícies i els compromisos publicitaris. Des d'aquell dia vaig ser conscient que a la ràdio calia oferir el màxim d'informació i opinió en el mínim de temps possible, i a més de la manera més clara i amena. Dotze anys després, em trobo realitzant un programa de més durada (150 minuts) i que és el més veterà de la radiodifusió catalana dedicat al cinema.
El primer gran objectiu del programa no pot ser més obvi: no avorrir; aquesta és la primera màxima. En segon lloc, informar sense perdre de vista els diferents suports sonors de què disposem: bandes sonores, fragments de films, entrevistes, enquestes i les veus dels col·laboradors amb les cròniques de festivals, crítiques, notícies, etc. I en tercer lloc —i no pas l'últim—, la comunicació interactiva, o bé la participació de l'oient. M'agradaria destacar aquest últim apartat. La resposta immediata dels oïdors, per contrastar opinions, per confirmar o bé per desmentir una dada, o per demanar una informació o aclarir un dubte, és un valor del qual disposem en aquest mitjà i que no podem menystenir, sinó tot el contrari: se l'ha de valorar i potenciar.
El contrast d'opinions és enriquidor, i moltes vegades serveix per descobrir nous aspectes i destacar valors d'una pel·lícula que havien quedat ocults. En el programa, molt sovint hi he viscut polèmiques enceses. Em vénen a la memòria títols que han despertat passions a favor o en contra, com *El expreso de medianoche, Atracción fatal, Corazón salvaje* o, més recentment, una pel·lícula tan experimental i complexa com *Leolo*. Aquestes polèmiques han servit en moltes ocasions per acostar posicions contràries, que acaben valorant aspectes que la passió ens impedeix veure. El debat moltes vegades se centra en els aspectes sociològics que desprèn la història, però oblida els possibles valors cinematogràfics que aquesta pugui tenir. També és sa discutir en el terreny de les idees i opinions, sense arribar a l'insult, o a l'agressió verbal.
El meu desig és continuar tenint nombroses bones tardes de cinema, podent-ho compaginar amb el plaer de situar-me davant d'un micròfon i crear cada setmana una història diferent.●